

Østre Toten kommune

Flerårig tiltaksstrategi for SMIL

(spesielle miljøtiltak i jordbruket) 2024-2027

Innhold

1. Innledning	3
2. Bakgrunn, prosess og formål for utarbeiding av en flerårig tiltaksstrategi	3
2.1 Formålet med tilskuddsordningen spesielle miljøtiltak i jordbruket	4
2.2 Hvem kan søke, hvordan søke og søknadsbehandling	4
2.3 Prosess for utarbeidelse av revidert SMIL-strategi	6
3. Landbruket i Østre Toten	6
4. Lokale miljøutfordringer	7
4.1 Avrenning til vassdrag	8
4.2 Klima.....	8
4.3 Kulturlandskap.....	9
4.4 Kulturmiljø/kulturminner	9
4.5 Biologisk mangfold	10
5. Prioriteringer.....	11

1. Innledning

Østre Toten kommune har et svært aktivt jordbruksmiljø, både med plante- og husdyrproduksjon. Dette er viktig for å ivareta kulturlandskapet slik vi kjenner det i dag. Samtidig må vi være bevisste de ulike miljøutfordringene dette kan gi. Det er store forskjeller på hovedutfordringene i dal- og fjellbygdene sammenlignet med flatbygdene, og tilskuddsordninger og tiltak bør derfor i størst mulig grad rettes mot de lokale utfordringene.

Formålet med tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, og å redusere forurensningen fra jordbruket ut over det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Det er kommunene som forvalter SMIL-ordningen og fastsetter hvilke tiltak som skal prioriteres, ut fra lokale utfordringer og målsetninger. Dette gjøres i samråd med de lokale faglagene. Den nye tiltaksstrategien har en varighet på fire år. Dette er den fjerde perioden der det blir utarbeidet ny tiltaksstrategi for Østre Toten kommune.

2. Bakgrunn, prosess og formål for utarbeiding av en flerårig tiltaksstrategi

I Norge har vi miljøprogram som beskriver nasjonale mål for miljøarbeidet og internasjonale forpliktelser på området, og gir føringer for miljøarbeidet i jordbruket på nasjonalt plan. I 2023 ble det publisert et nasjonalt miljøprogram for perioden 2023-2026. Dette gir også rammer og føringer for rullering av det regionale miljøprogrammet.

Regionalt miljøprogram ble innført i 2005, og er viktig for en helhetlig satsing på et bærekraftig jordbruk. Det regionale miljøprogrammet skal bidra til at det gjennomføres tiltak i jordbruket som er tilpasset de lokale driftsforholdene og miljøutfordringene jordbruket står ovenfor. Det regionale miljøtilskuddet (RMP) og SMIL-ordningen er to tilskuddsordninger som skal gjøre det mulig å sette inn tiltak lokalt. Det regionale miljøprogrammet setter føringer for prioriteringer som legges i de kommunale tiltaksstrategiene for bruken av SMIL-midler.

Det er nødvendig å jobbe målrettet over flere år, og finne gode tiltak som kan iverksettes for å redusere miljøutfordringene og ta vare på kulturlandskapet. Tiltak som reduserer utslipp av klimagasser og reduserer forurensing til vann samt restaurering av verneverdige bygninger er verdifullt for jordbruket, kulturlandskapet og det helhetlige gårdsmiljøet.

2.1 Formålet med tilskuddsordningen spesielle miljøtiltak i jordbruket

Formålet med tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, og redusere forurensningen fra jordbruket ut over det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier. SMIL-ordningen bidrar til å fremme landbrukets miljøinnsats ut fra lokale behov, utfordringer og målsettinger, slik at det blir enklere for den enkelte bonde å iverksette og opprettholde klima- og miljøtiltak i sitt foretak.

SMIL-ordningen reguleres av [Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket - Lovdata](#) (SMIL-forskriften).

2.2 Hvem kan søke, hvordan søke og søknadsbehandling

Alle som eier eller leier en landbrukseiendom der det foregår tilskuddsberettiget jordbruksproduksjon kan søke SMIL-midler.

Søknaden sendes via skjemaet «Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)» i [Altinn](#). Søknaden skal blant annet inneholde kart som viser beliggenhet for tiltaket, overslag over de totale kostnadene, bilder av arealet/objektet før tiltaket settes i gang, og en finansieringsplan. Mer informasjon om hva ordningen og hva søknaden skal inneholde finner du [på landbruksdirektoratets nettside](#).

Det er kommunen som behandler og avgjør søknader om tilskudd fra SMIL-midlene. Alle søknader behandles etter SMIL-forskriften og [gjeldende rundskriv fra Landbruksdirektoratet](#). Hvis du planlegger å søke om tilskudd til restaurering av gamle bygninger er det mulig å kontakte Mjøsmuseet for en befaring av bygget. De utarbeider rapporter som er et godt utgangspunkt å legge ved søknaden.

Krav og begrensninger ved søking:

- Søknader som allerede er innvilget må avsluttes, godkjennes og være utbetalt før ny søknad kan innvilges for samme driftsenhet.
- Det er satt en begrensning på 200 000 kroner per driftsenhet per år.
- For alle tiltak som støttes er det krav om egenandel/egeninnsats. Hvor stor andel av totalkostnaden som gis i tilskudd varierer fra tiltak til tiltak. Egeninnsats godkjennes med 350 kroner per time og 800 kroner per traktortime.
- Du må søke *før* du begynner på tiltaket. Det gis ikke tilskudd til tiltak som er gjennomført eller påbegynt før søknaden sendes inn.
- Den som leier må ha skriftlig godkjenning fra eier.
- Fristen for å gjennomføre tiltaket er 3 år fra tilskudd blir innvilget. I spesielle situasjoner kan kommunen forlenge fristen med inntil 2 år, etter skriftlig søknad.
- For enkelte tiltak kan det være nødvendig med avklaring eller søknad opp mot annet lovverk, for eksempel plan- og bygningsloven, kulturminneloven og vannressursloven. Slike krav må være oppfylt for at tilskudd skal bli utbetalt.
- Balke-Lillo er et prioritert område, fordi det er registrert som et nasjonalt verdifullt kulturlandskap.
- Det gis ikke midler til fredede bygninger, men verneverdige bygninger kan dekkes av SMIL-ordningen.
- Søknadsfrist fastsettes av kommunen, og er **15. april** hvert år.

Rapportering og utbetaling

Tilskuddsmidlene betales ut etter at prosjektet er slutført med regnskap og er befart av kommunen. Søknad om utbetalingsanmodning gjøres digitalt via Altinn. Mer informasjon om utbetaling og rapportering finner du [på landbruksdirektoratets nettside](#).

2.3 Prosess for utarbeidelse av revidert SMIL-strategi

- *September 2023:* Gjennomgått tidligere strategier og bruk av SMIL-midler med faglagene i landbruket. Det ble diskutert endringer til en ny strategi.
- *Desember 2023:* Tiltaksstrategiene utvikles av Østre Toten kommune og sendes til faglagene i landbruket og Statsforvalteren i Innlandet for eventuelle kommentarer.
- *Januar 2024:* Kommunen legger siste arbeid på dokumentet.
- *Januar 2024:* Kommunen oversender tiltaksstrategien til Statsforvalteren i Innlandet.
- *Mars 2024:* Tiltaksstrategien kommer som en referatsak til utvalget for samfunnsutvikling.

3. Landbruket i Østre Toten

Østre Toten er blant kommunene i Innlandet med høyest verdiskapning i jordbruket, kun slått av Ringsaker. Landbruket bidro i 2016 med 10-14 % av kommunens samlede verdiskapning, målt som bruttoprodukt. Østre Toten kommune er den 9. største landbrukskommunen i Norge målt i jordbruksareal, og estimert førstehåndsverdi av jordbruksproduksjonen var i 2021 hele 546 millioner kroner ([NIBIO](#)).

Antall jordbruksforetak har, som i resten av landet, gått mye ned de siste to tiårene. I 2022 var det 321 foretak som søkte produksjons- og avløsertilskudd, og disse drev i gjennomsnitt 380 dekar jordbruksareal (fulldyrket, overflatedyrket og innmarksbeite). I Østre Toten er både plante- og husdyrproduksjon viktig for verdiskapningen.

Østre Toten er Norges nest største kommune innen dyrking av grønnsaker på friland, og står for 14 % av det norske grønnsaksarealet. Arealet med grønnsaker på friland har økt med 2 224 dekar siden 2010. Antall dekar med potet har hatt en nedgang siden 2010, men har steget igjen de to siste årene.

Siden 2010 har husdyrproduksjonen økt vesentlig. Det har de siste årene blitt bygd flere nye hønsehus, og fra 2010 til 2022 har antall høner økt fra 60 219 til 150 579. Antall storfe har også hatt en kraftig vekst siden 2010 til i dag, noe som skyldes stor interesse for ammekuproduksjon og oppfôring av innkjøpte slakteokser. Antall ammekyr er mer enn doblet fra 2010 til 2022, fra 606 til 1297 stykker. Antall melkekyr har holdt seg relativt stabilt siden 2010, selv om det er færre foretak som driver med melkeproduksjon.

4. Lokale miljøutfordringer

I *Landbruksmelding for Østre Toten* fra april 2013 er tiltak for å sikre et miljøvennlig landbruk trukket fram som et strategiområde. I meldingen påpekes det at jordbruksdrift og spesielle skjøtselstiltak er kritisk for bevaring av det biologiske mangfold og pleie av kulturlandskap. Med skjøtselstiltak menes tiltak som opprettholder eller oppnår ønsket natur- eller kulturtilstand.

Det framheves også i meldingen at landbruket er en vesentlig kilde til forurensning av luft, jord og vann. Miljøutfordringene i Østre Toten skyldes blant annet avrenning fra store arealer med åpen åker og fra større husdyrbesetninger. Dette er derfor et tiltaksområde som vil bli høyt prioritert i SMIL-strategien også for perioden 2023-2026.

4.1 Avrenning til vassdrag

Avrenning av næringsstoffer fra jordbruksarealene er en utfordring for vannkvaliteten i elvene i kommunen og i Mjøsa, spesielt i forbindelse med snøsmeltinga og ved harde regnskyll er i vekstsesongen. Mildere vintre, med kortere frostperioder kan også bidra til å øke utfordringene med avrenning. Det er et nasjonalt mål at alle elver og bekker skal ha minst status «god økologisk tilstand» innen 2027. I dag er tilstanden dårligere enn dette i 22 av de 53 største vannforekomstene i kommunen.

Relevante tiltak for å unngå avrenning er å redusere jordarbeiding, og sørge for et beskyttende plantedekke på arealene om høsten og vinteren. Primært er målet å forhindre løsriving og unødig avrenning av næringsstoffer fra jordbruksarealene, men dersom avrenning skjer, bør dette fanges opp før det når et vassdrag. I tillegg til god agronomi og gode jordarbeidingsrutiner vil etablering av permanente grasdekte vannveger, bygging av nye fangdammer som (økologiske) rensetiltak og etablering og utbedring av hydrotekniske anlegg være viktige tiltak.

Det vil i årene fremover være viktig å redusere avrenning fra jordbruket for å nå miljømålene om god økologisk tilstand i alle vannforekomstene. I gjennomsnitt tar det tre år fra tiltak gjennomføres til vanntilstanden forbedres. I de vannforekomstene hvor det i dag er god vannkvalitet, er det viktig med forebyggende tiltak for å opprettholde en god økologisk tilstand. Disse tiltakene vil også bidra til å ivareta jordressursene.

4.2 Klima

Menneskeskapte klimaendringer gjør det stadig mer utfordrende å drive jordbruk. Østre Toten har de siste årene opplevd flere sesonger hvor været har vært en stor utfordring for avlingene. For å møte disse klimaendringene må landbruket fortsette å arbeide for å utvikle løsninger for et klimasmart landbruk.

Samtidig er jordbruket en stor kilde til klimagassutslipp, og bidrar derfor selv til klimaendringene. I 2019 inngikk Norges Bondelag og Norges Bonde- og Småbrukarlag en klimaavtale med regjeringen. Det betyr at jordbruket er forpliktet til å redusere klimagassutslippet fra 2021 til 2030 med 5 millioner CO₂-ekvivalenter. For å nå dette målet, må hvert enkelt bruk iverksette tiltak som er tilpasset deres produksjon. I [Landbrukets klimaplan 2021-2030](#) har næringa selv konkretisert de mest sentrale tiltakene.

4.3 Kulturlandskap

Østre Toten kommune har store kulturlandskapsverdier som har blitt opparbeidet av et aktivt landbruk gjennom flere hundre år. Det viktige kulturhistoriske landskapet Balke-Lillo er vurdert til å ha nasjonal verdi, og er derfor sentralt å ta vare på. Arkeologiske spor og funn viser at området har vært bosatt fra yngre steinalder. Det er også viktig å ta vare på seterlandskap og setervoller på Totenåsen, som har mange kulturhistorisk viktige bygninger, arter og landskap.

Den stadig større etterspørselen etter tomter til boligformål, næring og utbygging av infrastruktur, gir et økende press på kulturlandskapet. Intensiv jordbruksdrift, som nydyrking og nedbygging av matjord, har gitt negative utslag på naturverdier og opplevelsen av Balke-Lillo som et kulturhistorisk landskap. Dette gjelder også for resten av kommunens kulturlandskap. Flere innmarksbeiter gror igjen, siden det blir stadig færre bruk med dyr som kan utnytte disse.

4.4 Kulturmiljø/kulturminner

Bosetting og jordbruksdrift gjennom generasjoner har satt fysiske spor i landskapet. Østre Toten er preget av et kulturlandskap som inneholder et stort mangfold av kulturminner og kulturmiljøer, fra gravhauger og rydningsrøyser til bygninger og gamle veier. Et eksempel er Pilegrimsleden som går gjennom store deler av kommunen, med mange kulturminner tilknyttet leden. Tilskuddene innen dette miljøtemaet skal blant annet synliggjøre disse sporene og bidra til å opprettholde tradisjonelle driftsformer. Fredede kulturminner står i en særstilling og vil være kulturminner

med høy og dokumentert verdi. Rett skjøtsel må avklares i samråd med kulturvernmyndighetene. Østre Toten kommunen har et godt samarbeid med kulturminnemyndighetene, noe som er viktig for å bevare kulturminner i jordbruket.

4.5 Biologisk mangfold

Gjengroing og nedbygging av kulturlandskapet er en trussel mot naturmangfoldet, særlig i artsrike naturtyper som slåttemyr, slåttemark, naturbeitemark og hagemark. Disse områdene er svært artsrike, og viktig for det biologiske mangfoldet. Mer intensive driftsmåter og effektivisering gjør at åpent vann og våtmarker gradvis har forsvunnet fra kulturlandskapet. Et aktivt landbruk som tar hensyn til det biologiske mangfoldet, er den beste måten å sikre kommunens verdifulle naturverdier på. Beiting i utmark er viktig for å ivareta kulturlandskapet og mangfoldet av plante-, sopp- og dyrearter.

I Norge er det påvist mange ulike arter av bier og humler, og en rekke av disse er viktige for landbruket. Derfor er det viktig å innføre tiltak som kan bidra til bedre levevilkår for disse insektene. Gode levevilkår for insekter er viktig for å skape artsmangfold rundt jordbruksarealer, der insektene ofte er å finne i kantsoner. Ved å ivareta eksisterende arter vil dette bidra til en rekke positive faktorer for den enkelte driver av et landbruksforetak. Mange insekter er nyttedyr og kan bidra til skadedyrbekjempelse via integrert plantevern, siden flere plantearter tiltrekker seg skadedyr ved stress. Et bredt artsmangfold er derfor en rimelig og miljøvennlig måte for å bekjempe skadedyr, sopp og andre sykdommer.

Tilskuddene innen dette miljøtemaet er blant annet rettet mot å stimulere tradisjonell skjøtsel av kulturbetingede naturtyper. Enkelte arealer er utpekt som *utvalgte naturtyper* etter naturmangfoldloven, andre er identifisert av kommunen og registrert i Miljødirektoratets naturbase. Dokumentasjonen av slike verdier gir grunnlag for å vurdere rett skjøtsel og stille vilkår om hvordan disse skal ivaretas. Ved å restaurere eller lage nye dammer, kan man få tilbake det spesielle plante- og dyrelivet som tilhører disse områdene. I Østre Toten finnes det flere forekomster av truede og sårbare arter, for eksempel dragehode, åkerrikse og vipe. Disse artene er avhengig av spesiell skjøtsel og hensyn.

5. Prioriteringer

Tabellen under viser en oversikt over prioriterte tiltak i Østre Toten kommune, med mål, tiltak og tilskuddssatser. Som i foregående periode er tiltak for å begrense forurensning til vassdrag høyeste prioritert, deretter kommer tiltak innenfor klima, kulturlandskap, kulturmiljøer/kulturminner og biologisk mangfold. For mulige tiltak utover ikke-prioriterte tiltak, vises til Landbruksdirektoratets gjeldende rundskriv.

Prioriteringer	Mål	Tiltak	Tilskudd	Kommentar
Forurensningstiltak/ hydrologiske tiltak	Redusere erosjon og arealavrenning som forurenser vassdrag.	Etablere flere nedløpskummer for inntak av overflatevann. Oppdimensjonering av eksisterende avløp. Bygging av fangdammer.	50-70 %	Inntil 70 % gis til fellesanlegg (fangdammer). Tiltakene må tilpasses og dimensjoneres ut fra tilstanden i vannmiljøet. Størst utfordringer finnes i områder med mye åkerbruk og lange hellingslengder.
Klima	Redusere utslipp av klimagasser.	Permanent dekke over eksisterende gjødselkummer for å redusere utslipp av ammoniakk og klimagasser.	Inntil 35 %	Engangstiltak som reduserer utslipp av klimagasser og andre forurensninger til luft.
Kulturlandskap	Bidra til drift og skjøtsel av arealer som har særlige landskapsmessige verdier. Tilskudd retter seg mot skjøtsel i form av slått eller beite som viderefører tradisjonell drift og ivaretar landskapets verdier.	Rydding av beite og inngjerding av kulturmark.	50-70 %	Det kan gis inntil 70 % av kostnadsoverslaget for rydding av beite. Maksimalt kan det gis 1260 kroner per dekar i tilskudd. Det kan gis inntil 50 % av kostnadsoverslaget for inngjerding. Maksimalt kan det gis 40 kroner per løpemeter i tilskudd.
Kulturmiljøer/kulturminner	Bidra til å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer.	Støtte til restaurering av verneverdige bygninger i landbruket som en del av et helhetlige gårdsmiljø (ikke hovedbygninger og	35-50 %	Inntil 50 % tilskudd kan gis til hus som har liten bruksverdi, men er viktig i gårdsmiljøet eller kulturlandskapet – eksempelvis smie og løe.

	Tiltak som skal bidra til å ta vare på kulturminner/kulturmiljøer.	<p>vilkårsboliger m/boligformål).</p> <p>Seterhus har samme prioritet som verneverdige bygninger i landbruket. Det forutsettes at det ikke restaureres utover opprinnelige standard og til andre formål enn det opprinnelige.</p> <p>Det gis ikke tilskudd til fredede bygninger.</p>	70 %	<p>Stabbur har en øvre tilskuddsgrense på 35 %.</p> <p>Inntil 70% kan gis til vedlikehold, istandsetting, bevaring og planlagt bruk av kulturminner og kulturmiljøer som en del av landbrukets kulturlandskap.</p>
Biologisk mangfold	Tiltak for å fremme biologisk mangfold gjennom å ta vare på planter og dyr i kulturlandskapet. Bidra til at naturtyper som slåttemark, naturbeitemark og hagemark blir ivaretatt.	<p>Rydding og istandsetting av gamle beiter og andre arealer hvor det er registrert viktig(e) naturtype(r), som er ute av bruk.</p> <p>Pollinatorvennlige tiltak utover tiltak som det gis tilskudd til gjennom regionalt miljøtilskudd.</p>	<p>35-70 %</p> <p>Inntil 50 %</p>	<p>Tiltak i områder der det er kartlagt spesielle naturtyper eller arter prioriteres. Aktuelle tiltak kan være istandsetting av gammel kulturmark med spesielle registreringer, og anlegning av dammer.</p> <p>Tiltak som bevarer åkerrikse og vipe, som ikke dekkes av RMP-ordningen.</p> <p>Igangsetting og rydding av slike arealer, kan legge grunnlaget for å være berettiget RMP-tilskudd til beite/slått når de er satt i stand.</p>

Det kan innvilges SMIL-midler til allé, men dette har lav prioritet. Dette gjelder fornying eller skjøtsel/pleie av eksisterende allé.